

NOVOGORIŠKA RAZLIČICA PRIMORSKEGA REGIOLEKTA

DANILO ZULJAN KUMAR

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša

DZuljan@zrc-sazu.si

Izvleček: Prispevek obravnava novogoriški pogovorni jezik oziroma novogoriško različico primorskega pokrajinskega pogovornega jezika, ki je različica primorskega regiolekt.

Ključne besede: jezikoslovje, pokrajinski pogovorni jezik (regiolekt), Nova Gorica

Pokrajinski pogovorni jeziki (regiolekti)

V državah z zgodnjo industrializacijo je že v 18. stoletju prišlo do množičnih selitev prebivalstva iz ruralnega okolja v velika urbana središča. Taka industrijska središča, ki so bila kot neke vrste talilni lonec različnih pokrajinskih jezikov in kultur (npr. v Franciji in Veliki Britaniji), so postopoma oblikovala svoj pogovorni jezik, imenovan regiolekt.¹ Na Slovenskem, kjer je veliko prebivalstva ostalo v ruralnem okolju ali pa se preselilo v bližnja urbana središča, so se oblikovali regiolekti ali pokrajinski pogovorni jeziki, ki v večji meri kot na zahodu odražajo značilnosti narečij posamezne pokrajine. Tako lahko danes govorimo o štajerskem pokrajinskem pogovornem jeziku z dvema osnovnima različicama, to je mariborskim in celjskim pogovornim jezikom, gorenjskem pokrajinskem pogovornem jeziku z dvema različicama, to je kranjskim pogovornim jezikom, na katerega so v veliki meri vplivala go-

renjska narečja, in škofjeloškimi, na katerega so vplivala rovtarska narečja, dolenskem, koroškem, prekmurskem in primorskem pokrajinskem pogovornem jeziku s tremi osnovnimi različicami, koprskim, novogoriškim in postojnskim pogovornim jezikom.

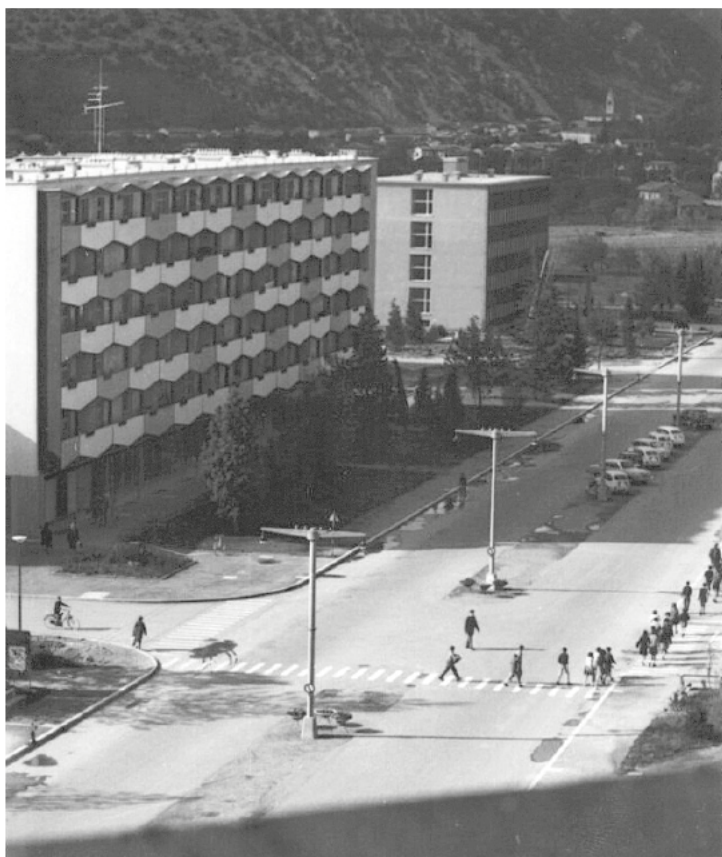
Novogoriški pogovorni jezik

Jezik Nove Gorice je pogovorni jezik, ki ga v svojem sporazumevanju uporabljajo prebivalci Nove Gorice ter dnevni migranti iz širšega goriškega prostora za sporazumevanje v delovnem okolju, medtem, ko doma sicer govorijo narečje. Novogoriškega nadnarečnega jezika kot prvega jezika ne govorijo avtohtoni prebivalci primestnih naselij Solkan, Kromberk in Šempeter, saj so njihovi govori v osnovi še vedno kraški govori, pri čemer imata solkanski in kromberški govor značilnosti banjškega govora kot podnarečja kraškega narečja.² Kar mi je znano, je bila do danes opravljena le ena raziskava o pogovornem jeziku Nove Gorice, in sicer diplomsko delo Ksenije Ferjančič, *Visoki pogovorni jezik Nove Gorice in Gorice (v Italiji)*, sama pa sem izdala članek z naslovom *Vpliv novogoriškega pogovornega jezika na briško narečje*.

¹ V nekaterih evropskih državah z močnimi sodobnimi selitvami predvsem mladega prebivalstva, tako s podeželja v urbana središča kot v tujino, npr. v Litvi, potekajo med dialektologi debate o potrebi po novi definiciji pojmov dialekt in regiolekt, saj zaradi velikih sprememb v družbi prihaja do večjih sprememb v jezikovni rabi (ustno Daiva Aliūkaitė in Danguolė Mikulėnienė na konferenci Polilogue in Geolinguistics and Sociolinguistics: the 21th Century approach, ki je bila 6. in 7. 12. 2012 v Kaunasu, Litva).

² O značilnostih solkanskega govora glej Logar 1986: 57–59.

Slika 4: Nova Gorica, posnetek iz skeleta nebotičnika na čebelnjak in sodišče s Kidričevo ulico (foto: Aldo Vuga, vir: www.kamra.si).

V nadaljevanju bom podala nekaj osnovnih značilnosti novogoriškega pogovornega jezika.

Prozodija in naglas

Naglas novogoriškega pogovornega jezika je netonemski, tj. jakostni. Besede tipa *megla, steber, bezeg, pekel, steza* se naglašujejo na prvem zlogu. Nekateri samostalniki imajo naglasno mesto drugje kot v splošnem pogovornem jeziku, npr. *sládoled, semáfór, avto**b**ús, petelín, jelén*. Naglasno mesto je drugačno kot v splošnem pogovornem jeziku tudi pri nekaterih glagolskih oblikah, npr. *nósit, molít, nardít*.³

Vsi naglašeni samoglasniki so enako kot v pretežnem delu kraškega in notranjskega ter v briškem narečju (razen v solkanskem in kromber-

škem govoru, kjer poznajo krajšanje dolgih naglašanih samoglasnikov,⁴ in v banjškem podnarečju, ki ima tudi sistem kratkih naglašanih samoglasnikov), dolgi, tudi polglasnik. Sistem naglašanih samoglasnikov novogoriškega pogovornega jezika torej ne pozna kolikostnih opozicij.

Samoglasniški sistem

Sistem naglašanih samoglasnikov je monoftongičen (za razliko od bližnjih narečij, ki vsa poznajo monoftongično-diftongični sistem naglašanih samoglasnikov). Ozka *o* in *e* nista tako visoko artikulirana kot v knjižnem jeziku, izgo-

³ S stališča diahronega jezikoslovja odsotnost umika naglasa kaže na rabo dolgega nedoločnika (proti kratkemu nedoločniku, ki je v rabi v osrednjih slovenskih pokrajinskih jezikih, npr. *nósit, molít, narést*).

⁴ Logar je pri svojem delu za Slovenski lingvistični atlas ugotovil, da v govorih zahodno od črte Vrtovin–Batuje do črte Grgar–Voglarji pri Trnovem ter na jugu od črte Batuje–Vogrsko–Solkan naglašeni dolgi *a* v glasovnih skupinah *ám, án, má, ná* prehaja v kratki polglasnik (npr. *dán, bolán, zorán, rəmo*), tudi v izposojenkah iz nemščine in furlanščine (npr. *kəmbərca, lomər*) (Logar 1996: 57).

varjata se kot srednja *e* in *o*, vendar je kakovostna opozicija med ozkima in širokima sredinskima samoglasnika ohranjena (*sónce* : *sôba*; *žénska* : *žêp*).

V sistemu nenaglašena vokalizma so značilne redukcije, vendar manjše kot v osrednjem slovenskem pogovornem jeziku. Kot ugotavlja Ferjančič, največ onemeva glas *i*, in sicer najbolj v izglasju in sredi besede, najmanj pa v vzglasju (Ferjančič 1989: 16–19).⁵

Izglasni *i* onemeva v naslednjih kategorijah:

- vedno v nedoločniški glagolski obliki (*yledat*, *spat*, *it*, *met*)
- pri nekaterih glagolih v množinski obliki deležnika na *-l* (*so delal*, *so mel*, *smo se zabaval*), vendar ne pri vseh glagolih (*so moyli*, *so določli*, *so pozabli*, *so vedli*, *ste rekli*, *so čutli*, *ste se čudli*, *smo se ustauili*).
- pri nekaterih členkih, veznikih in prislovih (npr. *dost*, *tud*, *zarad*, *al*), ohranjen pa je:
 - v velelniku za 2. osebo ednine (*Napiši!*, *Beži!*)
 - v končnicah *-ami*, *-emi* in *-imi* (*z noyami*, *s problemi*, *z živimilz živimi*).

Glas *i* onemeva sredi besede v naslednjih kategorijah:

- v glagolski priponi (*sem povabla*, *si porabla*, *smo napravili*, *so odločili*, *smo uveljavili*)
- v opisnem deležniku na *-l* glagola *biti* (*sem bla*, *bi bli*)
- v nekaterih pridevniških zaimkih (*kolko*, *tolko*),
- č v položaju med *l/n* in *j* (*Slovenja*, *Italja*).

V vzglasju glas *i* onemeva v oblikah glagola *imeti* (*mam*, *bi meli*).

Ostali nenaglašeni samoglasniki se reducirajo manj. Nenaglašeni *e* npr. v besedah *narjeno*, *vedli*, *naj*, *dvestodvajst*.

Nenaglašeni *a* se navadno reducira do polglasnika (*morajo*, *yledajo*, *nás*, *vás*, *nam*, *zanimiu*, *l**o**hko*).

Nenaglašena *-il/-el* deležnika na *-l* za moški spol ednine se izgovarjata kot *-u* (*spiu*, *vabu*, *kupu*, *zaprosu*, *hotu*, *preseyu*, *reku*, *peku*).

Za novogoriški pogovorni jezik so značilni še nekateri prehodi v nenaglašenem vokalizmu, in sicer:

- nenaglašena *a* v *e* pred *j*: *nekej*, *tukej*, *zdej*, *zmirej*
- nenaglašena *a* v *e* v vezniku *da*
- nenaglašena *a* v *o* pred *u*: *delou*, *prou*, *skrivou*.

Soglasniški sistem

Mehkonebni zapornik *g* se izgovarja kot meh-konebni pripornik *ɣ*, vendar pri lastnih imenih prevladuje *g* (*Gregor*, *Greta*, *Goran* in ne *Greyor*, *Greta*, *Goran*). Zveneči nezvočniki se v izglasju onezvenečijo, npr. [zop], [sneh].⁶

Glas *v* se pred sprednjimi in zadnjimi samoglasniki izgovarja kot *v* (*voda*, *vem*, *vidim*).⁷

Palatalna *n* in *j* sta ohranjena v izglasju in v položaju pred soglasnikom (*zmankat*, *oyán*, *vzgojitel*, *nedelsko*), sklop *nj* lahko preide v *jn* (*majn*, *zmajkat* (Ferjančič 1989: 19).

Oblikoslovne značilnosti

Pri samostalnikih moškega spola se v dajalniku in mestniku ednine rabita končnici *-u* in *-i*, npr. *pər bratu/brati*, *pər Joškotu/Joškoti*.⁸

Pri tematskih glagolih sta se v sedanjiku posplošili končnici *-sta* (2. in 3. os. dv.) in *-ste* (2. os. mn.) atematskih glagolov: *slonista* 'slonita', *vidiste* 'vidite', *yledaste*, *poslušaste*.

Ponavljalni glagoli se tvorijo s pripono *-ava-* (*poyledavam*, *kupavam*, *probavam*).

Krajevni in časovni prislovi *zgodaj*, *spodaj*, *zgoraj* niso ojačani s členico *-j*: *spoda*, *zgora*, *včera*.

Od veznikov je za protivno priredje v rabi prevzeti *ma*, ki se rabi lahko tudi kot členek (npr. *Ma kaj ti misliš?* 'Kaj pa ti meniš?'). V rabi sta tudi prevzeta členka *ben* in *alona*.

Skladnja

Kar novogoriški pogovorni jezik v skladnji ločuje od osrednjih slovenskih pogovornih jezikov, so strukture, prevzete iz sosednjih romanskih jezikov. Primeri:

⁶ Za razliko od npr. bližnjega kojščanskega govora, kjer se zaradi vokalne redukcije v izglasju lahko ohranijo, npr. [hrib] imenov. in tož. mn.

⁷ V bližnjih narečjih se pred zadnjimi samoglasniki izgovarja kot dvoustični *u* (*uoda*).

⁸ Končnica *-i* je v rabi v notranjskem narečju.

⁵ Večina kategorij besed, pri katerih glas *i* onemeva, je povzeta po Ferjančič 1989.

- a) glagolska besedna zveza, sestavljena iz glagolskega primitiva in samostalnika (*imeti strah, imeti mrz, imeti silo, imeti potrebo*),
- b) samostalniška besedna zveza, sestavljena iz dvojnih zaimkov (naglasne in naslonske oblike) v funkciji predmeta (*nje je, njih jih*), ter samostalnika in samostalniškega zaimka v funkciji istega predmeta (*Tomaža smo ga pogrešali*).

Predpostavljam, da je od osrednjih pogovornih jezikov v novogoriškem drugačen tudi besedni red, saj se je to pokazalo za zahodna slovenska narečja (Zuljan Kumar 2008), vendar raziskave o tem nisem opravila.⁹

Besedišče

Za novogoriški pogovorni jezik so značilne izposojenke iz sosednjih romanskih jezikov, npr. *pašta, paštašuta, pašta freda* 'testenine, pripravljene na hladno', *cukete* 'bučke', *pomodorji, kanotjera* 'spodnja majica', *karjola, oštarija, kofano* 'prtlačnik', *škarik* 'izpušna cev'.

Bogato je pomensko polje prevzetih kletvic, npr. *porka madona, porko dijo, porka mižerja, porka putana* ter njihovih omiljenih različic, npr. *orke, orko dindjo, orko porke*.

Zaključne misli

Pogovorni jezik mesta ustvarjajo ljudje, ki ga rabijo v svoji vsakodnevni komunikaciji. Zato je zanj značilno, da se v času spreminja glede na družbene, socialne in tudi politične razmere. Težko je napovedati, kako se bo novogoriški pogovorni jezik razvijal v prihodnje in ali bo nanj imel večji vpliv slovenski splošni pogovorni jezik, če se bo veliko prebivalcev Nove Gorice dnevno vozilo v službo v Ljubljano ali druga osrednja slovenska mesta, ali morda italijanski jezik, če bo prišlo do tesnejšega stika z Gorico. Morda bodo v prihodnje določen vpliv na razvoj jezika Nove Gorice imeli tudi jeziki bivših jugoslovanskih republik. Če je bilo namreč v preteklosti značilno, da so delavci iz teh republik živeli v samskih domovih, pa je za zadnja desetletja značilno, da se tu naseljujejo celotne družine, potomci druge in tretje

generacije priseljencev so asimilirani v okolje, kar pomeni, da obvladajo novogoriški pogovorni jezik in ga po svoje preoblikujejo, vključujoč jezikovne značilnosti, ki jih prinašajo iz svoje lastne kulture.

LITERATURA:

Ferjančič, K. 1989: *Visoki pogovorni jezik Nove Gorice in Gorice (v Italiji)*. Diplomatska naloga (mentorica prof. dr. Breda Pogorelec). Ljubljana: Univ. E. Kardelja v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti.

Logar, T. 1996: Zanimiv problem iz solkanskega govora. V: Kenda-Jež, K. (ur.): *Dialektološke in jezikovnozgodovinske nazprave* Ljubljana: ZRC SAZU.

Zuljan Kumar, D. 1999: Vpliv novogoriškega pogovornega jezika na briško narečje. V: *Primorska srečanja: revija za družboslovje in kulturo*. Let. 23, št. 221, 682–685.

Zuljan Kumar, D. 2008: Besedni red v govornih slovenskih narečjih. V: Toporišič, J. (ur.): *Škrabčeva misel VI: zbornik s simpozija 2007*. Nova Gorica: Frančiškanski samostan Kostanjevica, [121]–135.

⁹ Toda če primerjamo besedni red v *Primorskem dnevniku*, ki je osrednji časopis Slovencev v Italiji in izhaja v Trstu, lahko opazimo posebnosti glede na besedni red v časopisu *Delo*, ki izhaja v Ljubljani.